

zrela herta (IV)

gojko čelebić

Lepljiva noć s kraja maja bila je odvratna još od večernjih sati. Kiša je pršala do prvog mraka, oprala topole, raskravila trotoar i prestala. Cinilo se da odasvud pucaju letnji gromovi. Kroz fabrike zrcalio se pod svetiljkama, sa limenom ispusta na prozoru kapale su krupne kapi.

Počeo sam da pevušim neku pesmicu. Kad neko pritisne zvonce, a sami ste, može to da vas obraduje kao pismo drage osobe, recimo. Zajubljenost i zvonce nikoga ne čine ravnodušnim. Najpre sam gvirnuo kroz špajpunk: oticaje pred vratima gnječila je — Ana.

Bila je bleda. U obema je rukama držala najljonske kese nabijene jabukama i pomorandžama. Imao sam osećaj da je zazvonila glavom i postideo sam se. Strpala mi je svoj tovar u naručje i, ne odahnuvši, skinula cipele sa kockastim potpeticama i stala da raskopčava haljinu u sasvim neočekivanoj, meni dotad nepoznatoj hitnji.

»Uf, reče.

Pade mi na um produžetak pesmice i zapitah se glupo zašto ga izneveravam. Od rođenja pomalo nagonim na nos i možda mi se nije htelo gde ona čuje. Pošao sam u svoju sobu krokom kojim čovek kreće na železničku stanicu. Seo sam kraj uzglavlavlja. I pored Aninog prisustva osećao sam se usamljen, potisnut iz običnih zakona ovog sveta i posuđen nekoj njihovoj ružnoj alternativi. S mučninom mi se vratilo u svest san od prošle noći: u jednoj draži Dunava gde sam se baćakao, ribari su na me bacali pocepani a hihotili se. Od sna mi je udario na usta neprrijatan lutiš i zaista sam se razjeleo slatkodvodne rive, omiljenog jela.

Najednom se vrata otvorile, ona ude, upali lampu, sede kraj mene. Modrikasti štitnik lamppe baci svjetlost na naša lica. Do ušiju je dopirao zvuk vodokotlički koji se bučno punio. Ana mi pokri oči rukama, kao čovek koji želi da istera iz drugog abuliju, što na grčkom znači odustvo volje.

»Slušaj dobro.«

»Slušam«, odlučih da prihvatom igru.

Ona se zasmeja i pritisnu mi jednom rukom usne tako da nisam mogao da radim što i ona; drugom mi je pokrivala oči nadirući prstima skoro u duplje. Ipak sam uspeo da progledam na par mahova, kao pače ispod lona patke i da vidim, kako se njenja spavačica od tila nadima, poput najljonske kese maločas. Jasno kao dan: odlučila je da me obeleži.

Stvoritelj me, istini za volju, još nikad nije rešio glavobolje i slonovskog straha o koncu sveta, ali praksa je pokazala da nisam slon i šta preostaje do li da se pomirim s praksom: da podlegnem iskušenju.

Kako mrtvo telo da drži dušu? — priznajem da me je to pitanje mučilo iz dana u dan. Sedam ili osam godina nisu mala stvar. Za to vreme sam bio mrtav, zar ne? Čega se sećam, imam li neki dokaz koji bi oborio tu činjenicu? Autobus sa rešetkama iza prozora — je li to dokazno prevozno sredstvo mrtvih ili dokazno prevezno sredstvo živih? Priče drugova zatvorenika nisu ništa do legende, sage, mitovi. Jedan naš je tvrdio da je pripadao redu templara, a temlari su vam XIII—XIV vek, Francuska, Filip Lepi i ostalo, gospodo. 'Veliki majstor Jacques de Molet poklonio mi je u znak vernosti tri zamka: Jean u Poljskoj, drugi u Češkoj i treći u Pruskoj' — reči su ovog našeg. 'Dao bih sada sva tri samo da mogu...' I tako dalje. Istorija robije je istorija tlapnjie u potrazi za vaskrsnucem. Zar su moderni zatvori nešto promenili? Slučaj mog oca: stari je odavno gotov. Moj slučaj: kakve sad utehe ima u tome što je neko iskovremeno mrtav i živ, čudna mi čuda!

No, na drugoj strani, šta ja tu mogu? Ana me drži u neizvesnosti. Klaus Dietrich Mann uživa u porodičnoj idili koju je oteo meni. Vitez i latalica Baskakov sigurno se vrzma tuda ne gde, nosi glavu u torbi i ravnodušno svira u okarinu. Od Zbigniewa ni traga ni glasa. Za Hertu i decu treba da se okrepe i pripremim, ne mogu ovakav pred njih.

Kako uopšte i sumrtvo telo da drži dušu a da se ona ne odnosi potcenjivački prema njemu? Sve su to pitanja, dileme, ideje kojih imam bezbroj. Sprovesti ideju u delo za mene je uvek bilo pravo mučenje.

Zašto me ne pusti da joj vidim lice, zašto ga skriva od mene?

Ukleštila mi je neki deo tela medu noge i nije puštala. Kakva korist što mi je otvorila oči kad me je orenula ničice — osećao sam kako mi perina grebe kapke i beonjače.

Uze me — bio sam sitan kao da sam odrastao u saksiji i to me je razbesnelo — i poče da me čupa skupa sa dlačicama, s jajcima, da zateže kožu ispod dlačica i da tuče kolenima u slabine. Otopina znoja lepila nam je tela. Listovi nogu se ukrište poput mačeva, ramena se sljubiše, čutio sam da me mlati po stegnima neka ribetina. Pustih vazduh u pluća, popeh se.

Ona uzdahnu duboko i nadu se. Prode neko vreme, njen meh nije popuštao, samo bi katalog kliznuo i prevrnuo se malčice ustranu; svako telo se opire sili što ga pomera iz ležišta. Ali ja nisam davao ni pet para za njene napore da se ulezti, da se ustali, gnječio sam je kao neko ko se, posle dugogodišnje apstinencije u gnječenju buba-švaba, iznenada dokopao svoje bube i cedi je što igde može. Ali samo u početku. Kasnije, baš kad krenu kao po maslu, krenuše i kola niza stranu i obuze me abulija. Mrka zvezda suložnice postade puka kosmička rupa.

Pitali jednom mog oca, dok je brdska pešadija teglila uzbrdicom topove a oni, kapetan do kapetana, sedeli u ladovini i pušili, zagledani u bledoplavu nebesku protezu, pitali ga, kome je slade: prstu ili uvetu?

Zašto sve ovo o njemu? Zato što me je Ana uvlačila u sebe kao da će joj moja cev spasiti život, zato što joj se činilo da će umreti ako je ne probušim, da će se ugojiti, upropastiti ten, postareti, da će joj nažuteti zubi.

»Šta misliš«, upita, »gde su pravi muškarci?«

»Nemam«, rekoh, »pojma gde su« — i spustih se nimalo nežno.

Prošlo je pet, deset, petnaest, dvadeset, trideset minuta, neka se tornja dodavola prokletstvo vremena. Da prekratim: u jednom trenutku na sav moj život, a to kažem poslednjih godina radi, kanuo je odvratni snop svetlosti spoznanja tako nedvoismisleno da više ne imadoh šta da kažem, da učinim, da pomislim. Moja zagrobnja katorga postade mi jasna kao dan: pa ja sam i dogurao dovode zbog toga što sam slepo verovao u vremensku meru.

Rasudite sada šta je bolje: primati report svakog jutra u 6 nula nula na okrajku piste odredenom za egzercir pešadijske čete, ili dirinčiti osam godina za interes kapitalizma smrti?

Ili su oba života jed i čemer, pakao i beda?

Ana reče: »Ostani u meni. Nema mnogo muškaraca. Znaš li gde su?«

»Gde su da su!« — Ležao sam nauznak i zuri u slabo osvetljen plafon.

Slovački, jedan od najmanjih slovenskih jezika, muško spolovilo krsti najlepše na svetu: cicina. (Čuo sam to svojedobno od svog druga Slada, Slovaka, s njim sam se sporazumevala na engleskom, drugačije nije išlo, ali ovu reč kazao mi je u maternjem zvuku). U svakom slengu postoji, naravno, sijaset lepih i ružnih izraza za tu slavnu stvarčicu, slavnu pogotovo medu muškinjem. Ko se od nas nije naslušao hvaljenica u kurčevu slavu! Čak sam čitao da mu u Zimbabve ili u nekoj drugoj afričkoj zemlji podižu spomenike s natpisima, na svojim jezicima, neka plemena. Ali za mene je ovaj slovački izraz ostao prvi medu najlepšima. Englezi ga, na primer, zovu *cant*. Negde mu tepaju buzdovan, mislim u Bosni. Nemci imaju neku tvrdu i strogu reč, ne sećam se, ali to ne liči ni na naziv, kamoli na tepanje, pre se čini da ga njome mlate.

Cesto sam piljio u mini-suknje, one su nalik na predavanje dobrog profesora: utroši se najmanje materijala a dopušta se pogledu naj-

dublje što se može. Pitam se onda: kojem li je to tananom liričaru palo na pamet da krvavi, teški muški ud krsni tako nežnim imenom: cicina!

Odjednom me obuze takva žalost, takva nesreća, takav bol: seme, godinama staro i tvrdio poput kamena u bubregu, više nije postajalo u meni, nisam kadar da ištrcam ni kaplju, ni za lek, nisam kadar da stvorim... U praznoj sobi, kraj žene čije sam telo smrđao svoga srca, iskrnsu mi na oči i ostade čitav trenutak lice kapetana I klase. Laka ti, rekoh, zemlja, oče. Spomenuh se Hrista (mati je verovala) i poljubih mu noge na ikonici koju prizvah iz detinjstva. Onda se setih Kosowskog, učitelja i jezuite, i jeknuh:

»Blažen ti koji si me učinio jasnim i nejasnim, omiljenim i omrženim, stope ti ljubim, pišem o tebi!«

Ana me prestrašena ščepa za cicinu. Bilo je važno njega da mi sačuva od nečastivog koji me je očigledno naveo na te reči.

Umakao sam. Šta da činim sa sobom?

Priča se da dvadeset odsto muškaraca, posle snošaja zapali cigaretu, drugih dvadeset odsto se okrene na suprotnu stranu i zahrće, a ostatak obuče svoje prnje i kida kući. Ja ne mogu ni jedno ni drugo ni treće, nemam snage ni za cigaretu ni za hrkanje ni za odlazak. Ja radim za Anu (obratite pažnju na ton poštene čoveka koji je bez svog pristanka i volje zavrbovan od bande gangstera i ubica). Ja sam njen čovek. Ja sam seksualna ieres.

Istorija mog pada i mog uspenja bila bi nepotpuna bez poglavljia *Beniamin Kosowski*. On me je učio da padu, uspenju i uopšte mirovanju oduzmem univerzalno značenje. Jezuita, tako bih jedino umeo odgovoriti da me neko upita za njega. Šteta što nije živeo u vreme kad je u Parizu cvetalo jezuitsko pozorište, taj bi se provrteo do samoga kralja.

Upoznao sam ga kad nije bilo dvadeset. Čemu me sve nije naučio, kud me sve nije vodio, duhom. Dotada praktično ništa nisam znao, ni šta da kažem devojci u sumraku, pod uslovom da ta ženska nije Herta. Taj čovek je bio genije.

Pripadao je mnogočlanoj poljskoj porodici koja se krajem pedesetih spustila levom obalom Dunava i zaselila ovde. Imao je četiri ili pet maternjih jezika, tačnije, svi poznatiji slovenski jezici bili su mu na svoj način maternji. Služio se madarskim, finskim i albanskim. Predavao je istoriju književnosti i u isto vreme bio direktor drame fakultetskog pozorišta. Njegova omiljena deviza bila je ova: Čovek zna malo ili nimalo, ali je srećna okolnost što može da stvara. Drugim rečima, ako sam dobro razumeo: budala koja stvara. Na predavanja je dolazio uglađen kao da je upravo izlazan iz kakovog salona. Svako njegovo izlaganje bilo je klasični primer rigorosa. Služio se metodom poznate škole: raspirivao je polemiku medu studentima, zavadao ih, zauzimao neprijateljski stav prema njima i činio ih stvaraocima u još poznatijem smislu te reči. Govorio je strogo kao da prevodi na nemački.

Drugi deo naših saznanja o svetu i životu, koja su se, neosporno, dala iscrpti iz institucije njegova mozga, morao se crpti u hodniku, u kafani, na ulici, u parku, na stadionu ili u pozorištu. Tamo je bio drugi čovek. Pljačkao je telefonske centrale dugim telefoniranjima do sveta. Družio se s momcima sumnjiwe povestima. Izvodio šiparice na reku. Navaljavao na vlastitu ženu u pisoaru iza foajea u pauzi (to mi je pričala Renata).

Voleo je fudbal, posebno brazilske. Nemačke i nizozemske igrače nazivao je grubijanima. Ta on se sećao Puszksa, govorio s oduševljenjem o njemu, citirao ga: 'Igrač ne sme da trči — za njega trči lopta'. Sećao se Bobeka, Tostao, Di Stefana, šta smo mi za njega bili u tom pogledu, klinci. Verovao sam, a verujem i danas da ga je tamo vukla glad za arenom, gladijatorima, glad za vatrom iz hiljadu srca, strast prema antici, kako je sam tvrdio. Tamo je već do puštao da mu se čovek primakne.

Poznavao sam mu ženu, koja mi se, uzgred, nije mnogo dopadala, imala je nos naviješ i uzmala u usta koga pre stigne. Šta još o njemu? Nema mnogo toga da se nabroji, veliki ljudi su jednostavni.

Istog dana kad nas je posetio nudilac pasa, Baskakov, posle njegova odlaska, imao sam takav doživljaj od kojeg sam morao da se opravljam celu nedelju. Postoji li na svetu stvar koja sadrži i obuhvata sreću i nesreću u istom času? Ako postoji onda se meni desila tog dana.

Nas dvoje smo jeli kotlete sa par glavica zelenih salate spravljenе u preslabom sirčetu. Meni jelo nije pa nije htelo niz grlo.

»Šta misliš«, upita Ana, »gde su ljudi sa ulica, iz kafana, iz bioskopa, sa javnih mesta, kud su nestali?«

»Ne znam«, rekoh jednako misleći na čudnog trgovca psima, varalicu na makaou, kog paorkinje opominju srpskom kad prekardaš.

Ne, nije rekla *ljudi*, nego *muškarci*. Gledali smo se još koji trenutak preko praznih tanjira, a onda se ona požalila da je boli glava, progušala tabletu i otišla u spavaču sobu da odremo. Ja sam se zavalio u fotelju i počeo da meditiram kad prase na raskrsnici, kako je Kossowski govorio za slabe studente (naivnost je mrzeo više od svega).

Najednom lupi kamenić u staklo. Nisam reagovao, glupost, ali pošto se zvuk ponovi — provirio sam. Imao sam šta da vidim: na trotuaru stoji Zbigniew s nekakvom najlonskom kesa i drži glavu naviše kao petao.

Pozdravio sam ga sumrtvim pokretom ruke. On mi dade znak da se ne naprežem, kao da mu je moja situacija bila savršeno jasna. Možda veruje da sam nem ili da mi je oduzet razum, pomiclih. Ili drži da sam *neizlečivo* bolestan pa se šunja izokala.

Pokazalo se, međutim, sasvim obrnuto. Zbigniew zatraži da mu spustim neki konopac, dobro sam ga čuo, premda se trudio da ne buđe grlat. Napravih takav izraz koji se izgleda mogao pročitati i s trotoara: čemu konopac?

»Budalo! viknu na nervozno. Očigledno beše izgubio živce. »Zar nikad nisi bio u bolnici? Spusti konopac i ne komplikuj sebi život!«

Kesu sam uskoro imao u rukama.

Zbigniew viknu: »Dovidjenja, stari moj!«

Uputi i jedan čudan pogled, okrenuo se i ode. Otvorio sam kesu: tri ili četiri Jaffa pomorandže debele kore, izabrani Beckett u redakciji kolegija u kojem se nalazio i mlađi Kossowski, i pismo!

Bacio sam letimičan pogled na Becketovu sliku na potkorici, da proverim jesu li stare bore i povije još uvek na svom mestu, tačnije, da se uverim da ih ovi nevidljivi grozni cenzori nisu izbrisali — i otvorio pismo.

Znam kako ti je i razumem te, kao uvek, prijatelju moj! Nisam htio da ti pomognem koliko da ti dam do znanja, da smo neki od nas drugova, još uvek uz tebe, ostali će ti se javiti kad budu mogli. Stošta se promenilo, videćeš i sam, ako nisi uspeo da viđiš, ali opet, mnogo toga je na istom. Mama je umrla pre koju godinu, nedugo posle bake. Otac i ja živimo u istom stanu i teglimo obojicu kao crnci, iako bi on odavno trebao da je u mirovini. Znaš kako je, ovo nisu ona vremena, ni ona država, videćeš, sve je otišlo u krasni. (Razume se da ćeš spaliti ovu cedulju čim je pročitaš).

Pomorandže pojedi a kore baci u smeće i pokrij dubretom da ne mirišu. O Beckettu da ti ne govorim. Čuvaj se te twoje gazdarice, ona doduše nije rđava, poznajem je, ali može ti poći na živce.

Sigurno se čudiš što ne pišem o Renati. Sećaš li se Benamina Kossowskog. Mi smo i posle tvog propada u zemlju nastavili s radom i nismo imali razloga da se žalimo, nije išlo loše, sve do groze koja nas je zadesila i čije posledice ne možeš ni sanjati. Naširoko o tome ovde nema smisla, shvati, teatar je ubogalen, ne bi mu pomogao ni jedan Mejerholjd. Zamisli pozorište iz kojeg izbace ovog kog ti šaljem u kesi, ono se još i da zamisliti, ali zamisli, molim te, pozorište iz kojeg izbace svih dvanaest apostola i na njihova mesta postave sve same polutane i diletantе! I jednog Kossowskog koji je prinuden da čini što zna i ume, e da gradanstvo ne umire od dosade.

Gledaj, to još nije sve. Jedne večeri, nema ni dve godine, zamolim ga da me pusti s probe oko osam. Vatim se oko pola jedanaest, vratar drema, udem na sigurnosna vrata, zagrnem

zavesu od baldahina... Eh, koliko sam te se putu setio od te noći, koliko puta sam poželeo da ti ispričam ovu priču!

Kleči Kossowski nasred podijuma. Moja draga sestra Renata, u suknjici iznad kolena, lamentira monolog iz nekog petparačkog vodjila. Najednom iz njega provali:

»Renato, ljubavi, svete, kraljice mojih snova!...«

Da se razumemo, on je kao teoretičar bio prvi među najboljima, ali kao reditelj — pričam ti priču. Sećaš li se kako je one sezone postavio Brechtovog *Galileja*, pa stvar je bio otegao, da ne preteram, na jedno tri i po sata. I sećaš li se kako je za vreme dugog Lukačevog monologa pred ponoć, gradanstvo masovno napuštao salu, dok on, jadnik, nije spuštao glas ispod falseta, kako naš dragi reditelj izričito beše zahtevao. Onda bi vratar ušao na prste, preleteo pogledom praznu salu, podigao uvis ključeve od zgrade i mahnuo jedinom glumcu na pozornici: »Gospodine Lukač, molim vas, kad završite zaključajte spoljna vrata i ostavite ključ ispod otirača.«

Cuj, ti si dovoljno pametan da znaš ko ti je postavio klopku i zabo ti nož u ledu. Oprostili mi Herti ili ne činjenice ostaju. O svemu sam obavešten. Znam šta je radila dok si bio u vojski, pa i kasnije, dok si bio u затvoru. Zašto ti ovo pišem? Ti si jedini koji može razumeti moje zaprepašćenje Renatinim ponašanjem. Sta je jedna tebi nanela kao žena, a druga meni kao sestra, nama, deci vaspitanoj u jednom duhu... Budu na oprezu, videćeš šta te još čeka od Herte.

Pogadaš šta sam uradio te noći? Ruka mi se obesila niz telo, baldahin se zanjihao, okrenuo sam se i — izasao. Istog meseca Renata se pokupila od svog muža i otišla Kossowskom. Žive. Drže se jedno drugog u magli gde se više ne razlikuje teatralnost stvarnosti i stvarnost teatra.

Eto, za danas dosta. Učiniću sve što mogu da se ubrzno vidimo. Grlim te. Tvoj Zbigniew.

Bože, taj momak i nije tako postareo! Doduše, i s prozora sam zapazio da to nije više ono lice, ali ipak, isti jezik, isti stil, maniri, kategorije mišljenja (zamisli pozorište iz kojeg izbace ovog kog ti šaljem u kesi). Najviše me je iznenadila, gotovo porazila vest da je Renata, žena jednog od najlepših i najpametnijih momaka koje sam poznavao — i Zbigniew je voleo svog, bivšeg zeta —, napustila takvog muža i uskočila u postelju Kossowskog. Kossowski na kolenim, to mi ni sru ne bi palo na pamet. On, uvredena eruditija, stvaralač kastriran kleštima političke makine, enciklopedija umrljana kokošnjicima, on da moli suknu za milost!

Ne znam koliko je vremena prošlo. Smrkalovo se. Zavese su se punile mrakom što uteruje strah u kosti, dalekim uličnim svetiljkama, koje zaoštavaju strah. Zvona sa Pravoslavne crkve odbila su mnogo puta, svako od njih mi se zabolio u srce. Voz je ulazio u stanicu ili izlazio iz nje. — Pismo sam spalio. Knjigu negde zavukao. Pomorandžu ogulio.

Ah, Zbigniewe, da znaš kako mi je Herta u srcu još uvek bolna! Poruči Klausu Dietrichu Mannu da se vrati u svoj muzej, da čuva neolitsku grnčariju i krapinske lubanje. Meni neka vrati moju ženu i moju decu i neka me pusti da živim!

Postalo mi je jasno da je susret sa Hertom i s njenim mužem neminovan i blizak.

Da sam znao unapred šta će da se desi ni pošto ne bih krenuo u šetnju jedne večeri sredinom juna. Da sam slutio samo delić onoga što će uslediti siguran sam da me sva šetališta sveta, sva zvona ne bi izvukla iz papuča. Sam davo me je izmamio napolje. Sada je dockan, ne vredi kajati se, očajavati nema smisla. Nikakva šteta, kao što kaže knjiga *I Ting* u kojoj se pominje *meso besmrtnih*. Ko zna, možda nije dovoljno početi život iznova dva ili tri puta, možda tek iza četvrtog ili petog pokušaja čeka sreća.

Celog dana Anu je mučilo neko nemirno isčekivanje. Naš skromni escaj koji se mogao izbrojiti na prste, zveckao je i bio otiran po stotiti put. Besprekorno čista staklad opet su prenošena iz police u kujnu i natrag, vlažne krpe za sude opet su im dosadivale. Dubrovnik je le-

teo iz ugla u ugao i kupio nepostojeću prašinu. Tepih je sam zavrtao rubove dokazujući da ga treba čistiti i čistiti, odozgo, skroz-naskroz. Stolnjaci su se žalili da ih bole mrlje. Okna su celom svetu pokazivala svoje fleke, crvene, žute sive.

Predveče je nemir doživeo kulminaciju, Ana reče da će joj pući glava. Nisam bio toliko gluip da ne zaključim kako želi da ostane sama, mada, istini za volju, to beše prvi put da glavobolja jasno i glasno zahteva moju ekskunikaciju iz naše čiste, izglancane i provetrene crkve. Ako sam bio dobro ocenio, ekskunikacija nije smela potrajati kraće od tri ni duže od četiri sata.

Prošao sam skrušenim korakom pored nekadašnjeg terena za hokej na travi. Sta znači Zbigniew pogled koji mi je uputio sa trotoara, poslednji pogled? — I omio sam se nervozno šetuckajući. Možda je htio da me pozove da igramo hokej na travi? I ko zna iz kojih razloga se nije usudio? Ali to sada nije moguće, prijatelju, nije moguće. Ti, koji bi morao da si upućen u stvari sto puta bolje od mene, još uvek gajis nadu? Gde sada hokej, crni sine! Samo reč alarmantno zvuči, šta ti pada na pamet, bili bismo primećeni iz nekog sela udaljenog deset kilometara. Uostalom, siguran sam da su naš teren izrovali i pretvorili kó zna u šta.

Moja predviđanja pokazaše se ispravnim, jer tamo, gde smo bili mladi, snažni i srečni, ležale su tone peska, cementa, železa, kreča. Jedna ogromna rupa belela se kao poligon pun vapna.

Strahoval sam da Zbigniew ne zabaci štavove na ramena i ne krene da se bori sa gomilama peska kao David sa Golijatom. Glupost i besmislica, ja da strahujem za svoje drugove, da ih odvraćam da ne pišaju uz vetar, ja da zebem što će danas ili sutra neki od njih nasrnuti svojim ručicama na noćnog džinu.

Noćni džin, šta je to? Fantasmagorija, halucinacija, prividjenje, kožni kovčeg? Ja sam ili bolestan ili zastrašen, kao da mi je u srce ugrađena nuklearna centrala straha koju stavljaju u pogon dve moćne makine — strah od bede i strah od nasilja — pašču u bedu i svaka će slamka da čini silu na meni kad joj se prohete?

Ni govora, sve je osnovano. Noćni džin, kažem, jer šta se sve nije desilo noću: Klaus Dietrich Mann noću je doputovao, noćnim vozom, svaki korak njegove otmice isipao sam u detalje; napasnici iza kontejnera za dlaku mi nisu uzeli život, upravo za prvg mraka, da bi me niz čeličnu kičmu noći stropoštali u pakao kao sa kakvog mosta; Baskakov je pristajao da čupne nešto s nogu isključivo noću; Benjamin Kossowski bludničio je noću; sve to ima nekog dubljeg smisla. I otkud sada drugovi da se podbunjui i da plivaju uz maticu, zar ih moje posruće nije naučilo pameti!

Setih se Milana (onog koji je voleo Ružu) i podide me jeza. Pre nekoliko dana obavešten sam slučajno i o njemu. Jedne noći mu je puškao film i to mu je došlo glave. Bilo mu je svega dosta i odlučio je da otpre preko grane. Zametnuo je ranac na ledi i sakrio se u tršćaku, nadajući se valjda da će s pljuskom uspeti da se prebací čamčićem i zapuca ka izvoru, ka Schwarzwaldu, nesrećnik. Odlično se sećam tog čamca: dugo i uzano korito nalik na pirogu. Najpre su ga graničari pustili da dovesla do pola, na pedalj od toga što budale zovu slobodom, gde neda, nesvesna da se dubina reke tu meri stotinama metara, krupnja i raste u neslućenoj visinu. Lilo je kao iz kabla i on je veslao, kukavac, što igda može. San o crnoj šumi, međutim, nije trajao dugo. Smešno plovilo su uhvatili na radu i potopili ga, a begunca naterali da se udavi kao pas.

Veće beše tih, mirno. Prode jedna devojka. Neko coknu za njom u polumraku ali ona se ne osvrnu. Svetla haljina nestade kao da je prebojena.

Obigrao sam par puta kvart i krenuo natrag umoran i prašnjav. Topole u parku puštale su široke pahulje i ja sam dozvao u svest lenjingradske bele noći, snežaste i pahuljaste, one padaju negde u ovo doba ako se ne varam. Lenjingrad sam posetio sa Zbigniewom, videli smo ogromnu topolu noć, puštala je pahulje, i one su greble stakla i šuškale u zavesi internatske sobe. Tada me je kući čekala Herta blagoslovenog trbuha, a kad sam se vratio brat Jakov je celu noć pucao